

УДК 347.63

Котуха О.С. к.ю. н., доцент,

декан юридичного факультету,

Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів.

ORCID ID: 0000-0002-1198-8849; Researcher ID G-6561-2019

ДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

***Анотація.** Статтю присвячено проблемі міжнародно-правового захисту прав дитини під час збройних конфліктів. Проаналізовано положення національного законодавства та міжнародного гуманітарного права з цього питання. Проведено ґрунтовний аналіз Європейського досвіду роботи у сфері захисту прав дітей під час збройних конфліктів, що є надзвичайно важливим для України і має стати основою переформатування підходів до вирішення проблем захисту та охорони прав дітей в нашій державі.*

Важливим аспектом є співпраця з Європейським Парламентом і той досвід, який сьогодні мають європейські країни. Україні потрібно переймати. Існування сучасного світу у стані миру та в період збройних конфліктів, є неможливим без чіткого регламентування взаємовідносин між націями, державами, міжнародними організаціями та інституціями, окремими індивідуумами. Визначено, що міжнародно-правовий захист прав дітей - це система міжнародних органів та процедур, спрямованих на реалізацію захисту прав дитини, а також вироблення спеціальних механізмів контролю за дотриманням цих прав державами і міжнародними організаціями.

Окреслено кілька напрямків вирішення проблеми міжнародно-правового захисту прав дитини під час збройних конфліктів.

Визначено низку принципів яких необхідно дотримуватися державам для попередження насильства щодо дітей та ефективного реагування на його прояви.

Ключові слова: захист дітей, права та інтереси, збройний конфлікт, Європейський союз, міжнародно-правовий захист, співпраця.

***Kotukha O.S.** Candidate of Law Sciences, Associate Professor*

Dean of the Faculty of Law,

Lviv University of Trade and Economics, Lviv.

ORCID ID: 0000-0002-3210-7684; Researcher ID G-3137-2019

TO THE QUESTION OF INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE CHILD AFTER ARMED CONFLICTS

***Abstract:** The article is devoted to the problem of international legal protection of the rights of the child during armed conflicts. The article analyzes the provisions of national legislation and international humanitarian law on this issue. A thorough analysis of the European work experience in the field of children's rights protection in armed conflicts, which is extremely important for Ukraine, is to be the main reformation of approaches to solving the problems of protection and protection of the rights of children in our country.*

An important aspect is the cooperation with the European Parliament and the experience that the European countries today need to take over Ukraine. The existence of a modern world in a state of peace and in times of armed conflict is impossible without a clear regulation of relations between nations, states, international organizations and institutions, individual individuals. It has been determined that the international legal protection of children's rights is a system of international bodies and procedures aimed at the realization of the protection of the rights of the child, as well as the development of special mechanisms for monitoring compliance with these rights by states and international organizations.

Several areas of the solution of the problem of international legal protection of the rights of the child during armed conflicts are outlined.

A number of principles have to be established for States to prevent violence against children and to respond effectively to their manifestations.

Key words: protection of children, rights and interests, armed conflict, European Union, international legal protection, cooperation.

JEL: K 33.

DOI: <https://doi.org/10.36477/2616-7611-2019-08-27>

Постановка проблеми. З огляду на ускладнення і розвитку міжнародних відносин все більшого значення набуває міжнародне право, яке є основним і головним інструментом управління і регулювання цих відносин. Захист, повага прав і свобод людини і громадянина є визначальним фактором благополуччя суспільства, що впливає на співпрацю між державами і розвиток міжнародного права в цілому [1, с. 594].

Проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки є ключовими напрямками політичної діяльності більшості країн світу. Існування сучасного світу у стані миру та в період збройних конфліктів, є неможливим без чіткого регламентування взаємовідносин між націями, державами, міжнародними організаціями та інституціями, окремими індивідуумами. Сьогодні, на міжнародно-правовому рівні виняткової актуальності набуває питання захисту найбільш вразливої частини населення планети - дітей. Тому проблема співробітництва держав у сфері захисту прав дітей, особливо під час збройних конфліктів, є надзвичайно актуальною та сучасною.

Постановка завдання. Права дитини складають неподільну частину загальних прав людини. Міжнародно-правовий захист прав дітей - це система міжнародних органів та процедур, спрямованих на реалізацію захисту прав дитини, а також вироблення спеціальних механізмів контролю за дотриманням цих прав державами і міжнародними організаціями [1, с. 595].

Насильство щодо дітей не має географічних кордонів, воно існує серед усіх рас, класів, релігій та культур. Насильство трапляється вдома, в школах та на вулиці; на робочих місцях, в розважальних закладах, в центрах догляду та утримання дітей. Порушниками можуть виступати батьки, інші члени родини, вчителі, піклувальники, представники правоохоронних органів та інші діти. Деякі діти є особливо уразливими до насильства через статеві,

расові та етнічні особливості, інвалідність та особливий соціальний статус. Жодна країна, багата чи бідна, не має імунітету від цього лиха [2].

Очевидним є те, що права та інтереси дітей, що зачіпаються збройними конфліктами, заслуговують особливої уваги та спеціального захисту, адже: діти, зростаючи та дорослішаючи в період проведення військових дій чи конфліктів, набагато більше ніж дорослі відчують на собі вплив та потерпають від війни; дітям надзвичайно важко адаптуватися до конфліктної ситуації або реагувати на її наслідки; вони набагато більшою мірою, ніж дорослі, потребують захисту, що у мирний час забезпечує їм сім'я, суспільство, держава і закон.

Виклад основного матеріалу. Питання захисту прав дитини є болючим та актуальним. Контрабандне перевезення, викрадення, вербування, торгівля, експлуатація, насильницьке донорство, втягнення у злочинну діяльність - і це далеко не весь перелік порушень прав дітей, що тягнуть за собою важкі, нестерпні наслідки. У світі використовується праця 165 мільйонів дітей у віці від 5 до 14 років, з них 74 мільйони зайняті на роботах, які є небезпечними. Діти по світу займаються працею, що завдає невідвратної шкоди їх здоров'ю, психічному стану і нормальному життю загалом [2].

Наслідки насильства щодо дітей можуть бути руйнівними. Насамперед, насильство може призвести до смерті дитини. Та навіть ті, хто пережив це, вимушені долати жахливі фізичні та емоційні наслідки. Дійсно, насильство наражає на ризик не тільки здоров'я дитини, але і її здатність навчатися та виростати у дорослу людину, спроможну створювати нормальну родину та громаду.

Важко сказати хто саме винен в такому свавіллі - сім'я або держава в цілому, але зрозуміло, що це проблема глобального масштабу, адже світове товариство є гарантом прав і свобод людини і громадянина, а нове покоління, гарантом мирного майбутнього країни.

Ще зовсім до недавнього часу, проблема захисту дітей не акцентувалася на міжнародному рівні, вона вирішувалася на рівні сім'ї, місцевому та національному рівнях. Формування окремого інституту міжнародно-правового захисту прав дитини пов'язано саме з подіями Другої світової війни. Інститути, які до Другої світової війни існували як окремі норми, що регламентували права дитини, торкалися лише трьох основних аспектів: питання торгівлі дітьми та жінками; боротьба з рабством та регулювання праці дітей [1, с. 594].

Відсутність єдиних основоположних принципів регулювання, а також необхідність врегулювання відносин пов'язаних з порушеннями прав дітей в період збройних конфліктів активізували співпрацю держав в даному напрямку. Сучасна система міжнародно-правового захисту прав дітей ґрунтується на принципі поваги прав і свобод без будь-якої дискримінації. У Загальній Декларації прав людини, проголошеній Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй (10 грудня 1948 року, стаття 25, пункт 2), зазначається, що материнство і дитинство дають право на особливе

піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом [4].

Важливим міжнародним документом щодо прав дітей є Конвенція ООН про права дитини. Вона стала першим і основним міжнародно-правовим документом обов'язкового характеру, що охоплює широкий спектр прав дитини. Відповідно до Конвенції «Дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [5]. Конвенція складається з 54 статей, спрямованих на реалізацію дітьми своїх прав та можливостей. Окремі з них декларують, що:

- держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини;
- держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання;
- держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню;
- держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю;
- держави-учасниці поважають право дитини на свободу думки, совісті та релігії;
- держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства;
- держави-учасниці визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку [6].

Але, на жаль, в питаннях охорони та захисту прав дітей є безліч прогалин. Особливо гостро сьогодні постає питання згубного впливу на дітей збройних конфліктів. Велика кількість дітей стають жертвами кіднепінгу, незаконного вербування в армію, стають інвалідами і піддаються численним формам експлуатації.

Для захисту дітей у збройних конфліктах існують визначені нормативно-правові акти, а саме: IV Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року, Додаткові протоколи I і II до Женевських конвенцій 1977 року, Конвенція про права дитини 1989 року, Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці 1999 р., Факультативний протокол до Конвенції про права

дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах ратифікований у 2004 році, норми звичаєвого гуманітарного права та ін.

Щоденно під час збройних конфліктів гинуть та отримують поранення тисячі цивільних осіб. Більшу половину цих жертв, як не прикро, становлять діти. За даними Дитячого Фонду ООН за останнє десятиліття, в ході збройних конфліктів, загинуло 2 мільйони дітей, 6 мільйонів залишилися без домівок, 12 мільйонів отримали поранення чи залишились інвалідами, і щонайменше 300 тисяч дітей-солдат беруть участь у понад 30-ти конфліктах у різних куточках світу. Такі вражаючі цифри свідчать про те, що проблема захисту дітей і донині залишається неврегульованою [5]. Збройні конфлікти позбавляють дітей батьків, опікунів, основних соціальних послуг, охорони здоров'я та освіти. Понад два десятки мільйонів дітей є переміщеними особами і біженцями, а ще багато інших утримуються в якості заручників, викрадені або продані. У багатьох державах зруйновано системи реєстрації народження та правосуддя у справах неповнолітніх. За приблизними оцінками, в будь-який момент часу не менше 300000 дітей беруть участь у конфліктах як комбатанти [6].

У постконфліктний період діти потребують психологічної допомоги та адаптації. Їм вкрай необхідна спеціальна допомога щодо розшук членів сім'ї, компенсації збитків і соціальної реінтеграції, участі у програмах фізично-соціальної реабілітації, участі у програмах роззброєння, демобілізації і реінтеграції.

Нажаль, у переважній більшості випадків зберігається “стан безкарності” особи-злочинця, який вчинив злочин проти дітей, що кваліфікується міжнародним правом як правопорушення у сфері захисту прав людини, а також Римським статутком Міжнародного кримінального суду.

Конвенція з прав дитини ратифікована майже усіма державами, але застосовується вона аж ніяк не всюди і не завжди. В стані збройного конфлікту діти страждають абсолютно непропорційно, причому ці страждання різноманітні і мають довготривалі наслідки. Вплив збройного конфлікту на майбутні покоління може посіяти насіння для продовження конфліктів або їхнього повторного відродження.

Пріоритетом політики Європейського Союзу в сфері прав людини є розвиток і захист прав дитини. Європейський Союз вважає надзвичайно важливим скеровувати зусилля на вирішення проблеми дітей у збройному конфлікті, як це визначено в нормах Додаткових протоколів та інших міжнародних і національних правових документах з прав людини. Європейський Союз прагне внести більше розуміння в це питання, надаючи великого значення активності Європейського Союзу в цій галузі, як всередині самого Європейського Союзу, так і у відносинах з третіми сторонами.

Європейський Союз має намір докладати зусилля по скороченню короткочасного, середньострокового і тривалого впливу збройного конфлікту на дітей, діючи ефективним і всеосяжним чином, використовуючи всю різноманітність наявних в його розпорядженні інструментів і,

грунтуючись при цьому, на актах, складених раніше і тих, що розроблюються у даний час. Мета Європейського Союзу полягає у тому, щоб впливати на треті країни і неурядові сили, які спонукають їх забезпечувати дотримання норм і стандартів міжнародно прийнятих прав людини і гуманітарного права, а також регіональних правових документів у цій сфері, вживати ефективних заходів щодо захисту дітей від впливу на них збройного конфлікту, щоб припинити використання дітей в арміях і збройних групах і припинити безкарність.

Першочерговою турботою Європейського Союзу та його держав-учасниць є підтримка і захист прав усіх дітей. У своїй діяльності щодо забезпечення захисту дітей, які зазнали впливу збройного конфлікту, Європейський Союз керується відповідними міжнародними і регіональними нормами, стандартами прав людини і гуманітарного права [6].

Висновки. Варто виділити кілька напрямків вирішення проблеми міжнародно-правового захисту прав дитини під час збройних конфліктів:

- основний акцент необхідно робити на викоріненню безкарності щодо осіб винних у вчиненні злочинів щодо дітей. Якщо ще донедавна, основною проблемою була відсутність нормативної бази, то зараз необхідно докладати максимум зусиль для її своєчасного та кваліфікованого застосування.
- потребує вдосконалення механізм взаємодії міжнародних і регіональних організацій для більш продуктивної роботи, щодо захисту та охорони прав дітей.
- актуальною стає потреба посилення заходів покарання за порушення прав дітей;
- у розпорядженні Європейського Союзу є наявні різноманітні інструменти для дій, такі як політичний діалог, демарші, багатостороннє співробітництво, операції кризового управління, навчання. Європейський Союз буде спиратися на існуючі законодавчі ініціативи щоб консолідувати, зміцнювати і розвивати акції Європейського Союзу по відношенню до дітей, які зазнали впливу збройного конфлікту.

Зусилля з попередження та реагування на насильство щодо дітей мають бути багаторівневими та належним чином відповідати формі насильства, середовищу та особливостям тих, хто скоїв цей злочин. Якби заходи не здійснювалися, головною передумовою мають стати першочергові інтереси дитини.

Державам для попередження насильства щодо дітей та ефективного реагування на його прояви необхідно дотримуватися низки принципів, а саме:

- жодне насильство щодо дітей не може бути виправданим. Діти ні за яких обставин не повинні користуватися меншим захистом, ніж дорослі;

- будь-яке насильство щодо дітей піддається попередженню. Держави повинні на базі наявних фактів вживати заходів для розробки політики і програм в цілях усунення чинників, що породжують насильство щодо дітей;
- держави несуть основну відповідальність за забезпечення дотримання прав дитини на захист і доступ до відповідних послуг, а також за підтримку потенціалу сімей з догляду за дітьми в умовах безпечного середовища;
- держави зобов'язані гарантувати відповідальність тих, хто вчинив насильство щодо дітей;
- уразливість дітей до насильства пояснюється їх віком, а також тим, що вони знаходяться в процесі розвитку. Деякі діти є особливо вразливими через свою стать, расу або етнічне походження, інвалідність або соціальний статус;
- діти мають право на висловлення своїх думок, і на ці думки необхідно зважати при впровадженні політики і програм [2].

Література:

1. Инаева Д. Д. Дети в вооруженных конфликтах // Молодой ученый. - 2017. - №4. - С. 594-596.
2. Паулу Сержіу Пінейру “Насильство щодо дітей у світі” // <https://www.unicef.org>
3. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015/card2#Card
4. Конвенція про права дитини (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року) // Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Конвенція про права дитини та участь неповнолітніх у збройних конфліктах [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://minjust.gov.ua>
6. Захист прав дітей у збройних конфліктах: політика і практика ЄС // Українське право, 2017. - [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ukrainepravo.com>

References:

1. Y`naeva D. D. Dety` v vooruzhennuh konfly`ktax // Molodoj uchenuj. - 2017. - №4. - S. 594-596.
2. Paulu Serzhiu Pinejru “Nasy`l`stvo shhodo ditej u sviti” // <https://www.unicef.org>
3. Zagal`na deklaraciya prav lyudy`ny` [Elektronny`j resurs] Rezhy`m dostupu: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015/card2Card

4. Konvenciya pro prava dy`ty`ny` (redakciya zi zminamy`, sxvaleny`my` rezolyuciyeyu 50/155 General`noyi Asambleyi OON vid 21 grudnya 1995 roku) // Konvenciyu raty`fikovano Postanovoyu VR № 789-XII vid 27.02.91. [Elektronny`j resurs] Rezhy`m dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Konvenciya pro prava dy`ty`ny` ta uchast` nepovnolitnix u zbrojny`x konfliktax [Elektronny`j resurs] Rezhy`m dostupu: <https://minjust.gov.ua>
6. Zaxy`st prav ditej u zbrojny`x konfliktax: polity`ka i prakty`ka YeS // Ukrayins`ke pravo, 2017. - [Elektronny`j resurs] Rezhy`m dostupu: <http://ukrainepravo.com>